

Od raspada SFR Jugoslavije upravo je prošlo 20 godina. Na njenim srušenim temeljima konstituisalo se sedam novih država. Njihov pojedinačni politički, ekonomski i društveni razvoj, kao i međusobni odnosi iako u mnogome različiti od zemlje od zemlje –od Slovenije koja je već u Evropskoj uniji i Hrvatske koja na njenom pragu, do Kosova kome se evropska perspektiva nudi tek kao daleka perspektiva – povezuje ta zajednička težnja pripadnosti Evropi. Koje su prepreke na tom putu, kojim unutrašnjim potencijalom naslednice bivše Jugoslavije raspolažu za taj istorijski iskorak, koji sui m dometi, a koja ograničenja Povelja nastoji da odgovori. U ovom broju, osvrtom Vladimira Gligorova na evropsku perspektivu regiona Balkana u celini, kao i specijalnim priložima autora iz Zagreba, Skoplja i Podgorice. U narednom broju u fokusu će biti Slovenija, Bosna i Hercegovina, Srbija i Kosovo.

Nesposobnost za regionalnu saradnju

PIŠE: VLADIMIR GLIGOROV

Angela Merkel, nemačka kancelarka, je u skorašnjoj poseti Srbiji rekla ono što svi znaju i govore bar od kada je Evropska unija preuzela na Kosovu obaveze misijom EULEX, koja, kao što samo ime kaže, ima za cilj uspostavljanje vladavine prava. To što svi znaju, bar od tada, jeste da EULEX i paralelne strukture vlasti na severu Kosova, koje su i nezavisne i zavisne od beogradskih vlasti, ne idu zajedno. I sada je gospođa Merkel rekla nešto kao, „car je go“. I sve, naravno, izgleda drukčije.

To ne znači da srpski zahtev za članstvo u Evropskoj uniji neće biti prihvaćen. Niti to znači da neće početi pregovori o usaglašavanju sprskog pravnog sistema sa onim u Evropskoj uniji. Ne znači, konačno, ni da do razmontiranja paralelnih institucija mora da dođe pre bilo kakvog napredovanja na putu evropskih integracija. Znači, međutim, da srpske vlasti moraju da se obavežu da će te paralelne ustanove prestati da postoje, jer za Evropsku uniju nije prihvatljivo da njen član postane zemlja koja se na jednoj spornoj teritoriji sukobljava sa samom Evropskom unijom. Nemačka kancelarka je rekla da je bolje problem rešiti pre, a ne kasnije, ali to nije ni ultimatum niti domaći zadatak. Svima je jasno da odnosi Srbije sa Kosovom moraju da se normalizuju i potom ozvaniče, a u tom kontekstu i da se uspostavi vladavina prava na severu Kosova u okviru pravnog sistema Kosova i Evropske unije. Ako ništa drugo,

posvećenost tom cilju i stvarni napredak u njegovom postizanju su neophodni kako se proces učlanjenja Srbije u Evropsku uniju ne bi suočavao sa nepotrebno visokim rizicima. Da oni postoje i da su realni postalo je još jasnije posle sukoba oko carinskih prelaza na severu Kosova.

Mnogo važnije od toga što je gospođa Merkel rekla javno ono što svi znaju jeste činjenica da se njena poseta Srbiji svela samo na jednu temu, temu bezbednosti kao preduslova ostvarenja svih drugih političkih i privrednih ciljeva. Retke su zemlje kojima u posetu dolazi najznačajniji predstavnik nemačke države, a da se o privrednoj saradnji uopšte ne govori. Srpski su zvaničnici očigledno zamislili ovu posetu tako da Nemačka izrazi podršku proevropskoj politici sadašnje vlasti. Izgubili su iz vida da nemačka kancelarka ne može da pruži takvu podršku neobavezno. Mnogi drugi državnici koji dolaze i rutinski izražavaju podršku, kako se to kaže, evropskom putu Srbije, ne obavezuju se time na mnogo više od davanja glasa podrške jednoj ili drugoj odluci tela Evropske unije, kada se ta pitanja pojave na dnevnom redu. Nemačka je zadužena za dnevni red, pa i za sprovođenje odluka, kako politički, tako i birokratski, a naravno, i najvažnije i finansijski. Tako da nemačka podrška ne može da bude kurtoazna, što takođe znači i da ne može da se dobije, a da se ne razjasni šta se tačno podržava. Ukoliko

je iznenađenje nemačkom otvorenošću u krugovima vlasti i oko vlasti u Beogradu iskreno, to znači da oni koji se staraju za spoljnu i politiku evropskih integracija nemaju pojma o poslu kojim se bave.

Još gore po spoljnu politiku Srbije jeste činjenica da se ni jedna reč nije čula o ekonomskoj saradnji dveju zemalja. To znači da se Vlada i oni u njoj koji odgovaraju za privredne resore nisu pripremili za ovaj susret ili da nisu uopšte ni učestvovali u pripremi ove posete. Nemačka je najveći izvoznik kapitala i veoma značajan uvoznik industrijskih i svih drugih proizvoda, koji nastaju kao posledica upravo tih ulaganja. Budući da je privredna politika usmerena prema rastu zasnovanom na izvozu, industrijalizacija i uopšte povećanje izvoznog sektora potrebna su strana ulaganja, budući da je domaća štednja ograničena, kako bi do toga došlo. U tome, nemačka bi ulaganja bila od velike pomoći. Kako privredne teme nisu, koliko se može zaključiti, uopšte bile razmatrane, to znači da su pitanja bezbednosti, a ne pitanja privredne saradnje još uvek dominantna kada je reč o odnosima sa Srbijom.

Ovo važi i za Balkan u celini i najvažniji je indikator za formiranje očekivanja o balkanskoj budućnosti. Tako posmatrano, regija u kojoj je bezbednost još uvek najvažnije pitanje se suzila na Srbiju, Kosovo i Bosnu i Hercegovinu (mada možda ne na celu zemlju). Veći deo Balkana se suočava sa značajnim privrednim problemima, što ne može a da nema političke i privredne posledice, ali ključni rizik, kako za privrednike tako i za političare, nije bezbednost. Ono što je zabrinjavajuće jeste to što je još uvek neizvesno kako će na ove najnovije izazove reagovati srpske vlasti i srpski glasači, budući da se izbori približavaju. Intervencija nemačke kancelarke će svakako uticati na predizbornoj kampanji i na alternative pred kojima će se naći glasači.

Javnost i glasači na čitavom Balkanu se nalaze pred izborima koje je izazvala finansijska kriza i na koje utiču promene do kojih je došlo, kako u institucijama Evropske unije tako i u odnosu snaga unutar i izvan Unije. Za razliku od preostalog dela Balkana koji se još uvek suočava sa elementarnim konstitucionalnim problemima i stoga i sa rizicima po bezbednost, većina drugih balkanskih zemalja mora da smogne snage za veoma ozbiljne strukturne promene, a svi zajedno i za značajno povećanu regionalnu saradnju. Ovo zato što su tri verovatno ključne balkanske karakteristike koje utiču

na razvoj: otvoreni i latentni problemi bezbednosti, nekonkurentnost i uzajamna surevnjivost.

Postojanje latentnih ili otvorenih sukoba ima veoma značajan uticaj na procese demokratizacije. Diktature su na Balkanu uobičajen oblik vladanja, dok je do demokratije došlo uglavnom uz oslanjanje na integraciju u Evropsku uniju. Ta integracija deluje stabilizirajuće, jer uklanja mogućnost postojanja odnosa neprijateljstva među državama, zbog čega se gubi taj izvor podrške militarizaciji i autokratskim režimima. Uz to, demokratsko uređenje i vladavina prava, bez obzira na sve nedostatke u pojedinim zemljama, su uslov trajnog članstva u Evropskoj uniji. Što stabilizuje demokratiju na duži rok, bar dok postoji sama Evropska unija.

Naravno, na balkanskim prostorima i u državama koje nisu u Evropskoj uniji, ili bi tek trebalo da krenu putem integracije u Uniju, sporovi oko teritorija i oko suverenosti na nekoj teritoriji održavaju odnose neprijateljstva i privlačnost oslanjanja na upotrebu sile i mogu da destabilizuju demokratke ustanove, tamo gde ih ima ili se tek ustanovljavaju. Zbog toga, u nekim okolnostima demokratsko uređenje je gotovo nemoguće, recimo u Bosni i Hercegovini, negde to pogoduje autoritarnom uređenju, recimo u Republici Srpskoj, a negde to otežava uspostavljanje stabilnog parlamentarnog sistema, kao u Srbiji, ili otežava doslednu demokratizaciju, kao na Kosovu. Tako da, bar načelno gledano, nije izvesno da se na tom

prostoru može očekivati stabilizacija demokratije, i zapravo rastu izgledi za obnavljanje autoritarnih sistema, sve dok je bezbednost osnovni problem.

Na celom Balkanu, ako se izuzme Turska koja u tome nije više ili nije u potpunosti balkanska zemlja, privrede su nekonkurentne. Cela regija zavisi od stranog novca, od relativno ograničene proizvodnje i od mogućnosti izvoza radne snage. Značajan deo stanovništva, u sve većem broju zemalja, zavisi od novca koje šalju članovi porodice koji rade u inostranstvu. Izgledi da dođe do promene su mali. Bilo bi potrebno da dođe do veoma ozbiljnih reformi da bi se promenilo duboko ukorenjene institucije i ponašanje. Posebno bi trebalo da se promeni odnos prema preduzetništvu, tržištu rada i načinu na koji funkcioniše javni sektor. U ovom času je teško naći indikacije da se politička volja pomera u pravcu potrebnih reformi. Ustvari, u nekoliko sledećih godina, privredna i socijalna situacija se neće bitnije poboljšavati, a to znači da je veoma teško videti da će doći do preokreta u ovoj deceniji. U zemljama koje su članice Evropske unije i u Hrvatskoj, koja će se učlaniti sredinom 2013, mnogo će zavisiti od privrednih kretanja u samoj Uniji. No, kako će se ona nositi sa posledicama krize i kako predstoji ozbiljno prestresanje institucionalnih okvira Unije, ona neće biti potrebnim motor razvoja Balkana.

Ovde valja reći nekoliko reči o smislenosti balkanskog evroskepticizma. Ukoliko bi, primera radi, došlo do raspada euro zone, a posledično i do labavljenja veza unutar Evropske unije, Evropa bi se vratila stanju u kojem je sve zavisilo od odnosa snaga velikih zemalja. Male zemlje bi se našle u bitno drukčijoj situaciji, budući da bi izgubile forum gde mogu da zastupaju svoje interese i da formiraju koalicije koje im pomažu u njihovom ostvarenju. Evroskeptici na Balkanu gube iz vida da je Evropska unija pre svega mehanizam obuzdavanja moći velikih država, koje su u prošlosti uglavnom rešavale sporove na račun manjih zemalja kada nisu međusobno ratovala.

Konačno, balkanski je izvorni problem nespособnost za regionalnu saradnju. Jugoslavija je najbolji primer za to. Nezavisno od toga što je predstavljala razuman okvir za zajednički život naroda koji su izmešani živeli na njenoj teritoriji, ona je bila i najbolje sredstvo saradnje u procesu evropskih integracija. Budući da je i taj politički okvir bio svima tesan, nije neočekivano da do regionalne saradnje između svih tih zavađenih naroda ne može da dođe ni posle njenog raspada. Usled čega je teško očekivati da će ta saradnja procvetati sada kada je čitav prostor ispresecan politički i devastiran ekonomski.

Na ovo je podsetila i poseta nemačke kancelarke gospođe Angele Merkel. Šok koji su njene izjave izazvale najbolje govori o tome koliko je neizvesna balkanska budućnost.